

Fleisz János

Láhner György, a legkevésbé közismert aradi vértanú¹

Láhner György aradi vértanú élete, tevékenysége és mártírhalála kevésbé ismert, ma már ő az egyetlen az Aradon 1849. október 6-án kivégzettek közül, akiről nem készült külön kötet.² Ennek objektív okai is vannak, hiszen Láhner elsősorban a hadseregellátás és hadianyag-utánpótlás területén tevékenykedett, amely a hadászat egyik kevésbé látványos területe, forrásdottsága is viszonylag szegényesebb, az érdeklődés iránta csekély. Ugyan feladatát végig példásan végezte, kultusza mégis az egyik legkevésbé elterjedt. Nem kivétel ez alól Nagyvárad sem, pedig főleg itteni tevékenysége miatt végezték ki. Tanulmányunkban Láhner György életének és működésének Nagyváradhoz kötődő néhány részletét is vázolva szeretnénk megpróbálni emléket visszahozni a köztudatba.

¹ A tanulmány alapja a Láhner Györgyről jelenleg készülő kötet anyaga.

² Tudományos igényű életrajza napjainkig nincs, életéről, tevékenységéről többen írtak, a megjelenés időrendjében: Márki 1884. 96.; Gelich 1882–1889. I. k. 276.; Varga 1890. 107.; Bakó 1942. 114–118.; Kenyeres 1997. 130–134.; Bona 2000. 173.; Rosner 2000. 787–791.; Katona 2003. 37–38.; Kedves 2007. 63–69.; Kenyeres 2017; Fleisz 2024.

1. Életének főbb szakaszai

1795. október 6-án született a Turóc vármegyei Necpál helységben (ma Necpaly, Szlovákia), és a szokásosnál később, október 22-én keresztelték meg.³ Német anyanyelvű katolikus polgári családban nevelkedett, a magyar nyelvet csak törve beszélte. Apja német, Josef Lahner kincstári hivatalnok, anyja magyar, eredeti neve nem Folkusházy, ahogy több helyen megjelenik, hanem Lacsny Rozália.⁴ Szülei Besztercebányára költöztek, ahol Láhner elvégezte a római katolikus gimnáziumot,⁵ majd 1812-ben, 17 évesen belépett a 33. (Hieronymus Colloredo-Mannsfeld) sorgyalogez-

³ Születésével kapcsolatban ld. Schweng 1898. 554–555.; Rainer 2001. 139–151.; Merényi-Metzger 2010a.; Merényi-Metzger 2010b. 103. Említésre méltó, hogy Láhner az aradi kihallgatásakor besztercebányai születésűnek vallotta magát, sőt, a halotti anyakönyvi bejegyzésében is ez szerepel, annak ellenére, hogy a Biccsei Állami Levéltárban (Státny Archív v Bytci) található eredeti anyakönyvi bejegyzés szerint Lahner Antal György Necpálon született. A nevét használják Lahner és Láhner formában is, ő maga viszont utóbbi formában írta, így tanulmányunkban ezt használjuk.

⁴ Merényi-Metzger 2010b. 117–118.

⁵ Bona 2000. 173–174.; Kedves 2007. 63–69.; Csorba 1989. 92–103.

redbe hadapródnak, s már év végén zászlós lett. 1813-ban alakulata helytáll a Napóleon elleni háború fő hadszínterein, emiatt Láhner már 18 évesen hadnagy lett.⁶ 1839. november 16-án Milánóban feleségül vette a 18 éves olasz Lucia Conchettit (1821–1895), s rövidesen megszületett egyetlen leánygyermekük.⁷ 1844-ben őrnagy lett a császári hadban. Zászlóalját 1847-ben Pestre helyezték, az ottani helyőrség megerősítésére, ott volt az 1848. márciusi forradalom idején is, ami után felajánlotta katonai szolgálatait a magyar forradalmi kormánynak.

1848. április 21-én kapta meg első feladatát, amikor zászlóalját a rend fenntartására Székesfehérvárra küldték.⁸ Később részt vett a délvidéki szerb lázadók elleni harcokban.⁹ 1848. augusztus 19-én a Szenttamás elleni támadásban zászlóalja az első vonalban volt, sikeresen gátolta meg a szerbeket az üldözésben.¹⁰ Augusztus végén Láhner zászlóaljával még részt vett abban az ütközetben is, amelyben a Temerinre támadó szerbeket visszaverték. 1848. szeptember 16-án Pestre rendelték, ahol új megbízatást kap, ezzel döntő fordulat ment végbe további sorsában, hiszen miután közel 36 évig ugyanabban az alakulatban szolgált, végleg elbúcsúzott katonáitól. Az Országos Honvédelmi Bizottmány (OHB) egyik legelső intézkedésével, 1848. szeptember 28-án

Szamossy Elek litográfiája 1873-ból

Láhner György őrnagyot megbízta „a fegyver s lőszerk kormányzatával”¹¹. Október 12-én alezredessé léptették elő,¹² két nap múlva pedig hivatalosan is kinevezik a „honvédi fegyvertár főfelügyelőjének”¹³. Láhner számára ez teljesen új feladat volt, de lelkes fáradozása hatására a hadianyaggyártás 1848 végére lendületbe jött, egyre több fegyvert sikerült készíteni, ennek elismeréseként 1848. november 16-án a hadügyminisztérium ezredessé lépteti elő. Láhner egyébként egyike volt azon keveseknek, akiket mind Kossuth Lajos, mind pedig Görgei Artúr nagyra értékelt.

1848. december végére sikerült a szabadságharc hadiiparának megalapozása, és a fegyvergyártás közel teljes kapacitással folyt, azonban a katonai

⁶ Kedves 2007. 65.

⁷ Bona 2000. 173.; Katona 2003. 35.; Rainer 2001.145.; Kedves 2007.65–66.; Merényi-Metzger 2010a. 63.

⁸ Kedves 2007. 66.; Csorba 1989. 93.; Bakó 1942. 114.

⁹ Bona 2000. 173.

¹⁰ Kedves 2007. 66.

¹¹ Borus 1998. 96.

¹² MNL OL H 2. OHB 995/1848.; K, 1848. okt. 13. 125. sz. 1.

¹³ K, 1848. okt. 16. 128. sz. 1. Tehát nem október 24-én, ahogy folyamatosan többen is tévesen állítják köztük: Bakó 1942. 114.; F. Kiss 1987. 565.; Kedves 2007. 67.; Rácz 2004. 11.

helyzet alakulása közbeszólt, a magyar állami országos fegyvergyárat Pestről menekíteni kellett. A kialakult helyzet Láhner életbevágó döntésre kényszeríti: vagy elhagyja hivatalát, vagy azonosulnia kell az önvédelmi háború ügyével és a magyar nemzeti érdekek szolgálatával. Kiváló hadszervezői képességei átsegítették ezen a komoly dilemmán, és ettől fogva utolsó pillanatig kitartott a magyar szabadságharc ügye mellett. Kossuth eredetileg az összes hadiüzemet is Debrecenbe akarta áttenni, ahová a kormány is áttette a székhelyét, azonban ott lehetetlen volt mindent elhelyezni, emiatt Vetter Antal tábornok javaslatára úgy döntöttek, hogy a Sebes-Körös parti várost építik ki hadiszertárrá. Nagyvárad fekvése folytán lényegében a magyar hadműveleti alap központját képezte.¹⁴

2. A nagyváradai magyar országos állami fegyvergyár élén (1849. január 11. – május 26.)

Láhner György ezredes, miután munkatársaival együtt közreműködött a nagyon nehéz költöztetésben, 1849. január 11-én a vezetők közül elsőként érkezett meg Nagyváradra. Azonnal részletes szemlélt tart a várban, de igen lesújtó tapasztalatokat szerez, mert a javak érkezésekor elkerülhetetlenül nagy fejtelenség alakult ki, még saját magának sem volt képes lakást szerezni a várban, így kénytelen a városban bérelni egyet. Szomorú helyszíni tapasztalatait 1849. január 13-án jelentette az Országos Honvédelmi Bizottmánynak, hozzáfűzve, hogy ő mindent megtesz, hogy minél hamarabb berendezked-

jenek, de a helyi polgári közigazgatás tehetetlen ez ügyben. Kossuth Láhner jelentését tudomásul veszi, addigi intézkedéseit helyesli, válaszlevelében azonban erősen megütközik azon, hogy Láhner 12 napra becsüli a szükséges időt a termelés elindításáig: „Szent Isten, az ily lassú kezdetben bár ne legyen meg a szomorú végzet is.” S így folytatta a parancsnak is beillő kívánságot: „Tudják meg, miként a 12 napnak 12 éjjele van és nekünk éjet is nappallá kell tennünk, ha sikerhez akarunk jutni.” Végül sürgette a lókupak és gyutacs készítésének gyors megindítását, egyúttal a gyár tevékenységéről gyakori jelentést követelt Láhneről.¹⁵

A vár kiürítése hosszabb időbe telt, de ennél is több időt igényelt a gépek, berendezések, hadianyagok, lőporos hordók és fegyverek kicsomagolása, szétválasztása, új helyükre való szállítás és működésbe hozása. A váradi várban 43 szobát alakítottak át műhelylél, illetve raktárrá, ezekben 124 nagy asztalpadot és 25 tűzhelyt helyeztek el. De így sem fért el minden, így a fegyvergyár kovács-, puskaműves- és reszelóműhelye részére a városba kellett helyiséget bérelni és berendezni.¹⁶ Január 17-én Rombauer Tivadar igazgató erre a célra a várostól a Spitzer-ház átadását kérte,¹⁷ Láhner pedig aznap a Zöldfához címzett fogadóban kérte három szoba átadását irodának.¹⁸ A gyár termelése, azaz a lőfegyverek (kivéve az ágyúk), szuronyok és kardok gyár-

¹⁴ Gelich 1882–1889. I. 216–217.

¹⁵ MNL OL H 2. OHB 383/e/1849.; KLÖM XIV. 133.; Bakó 1942. 42.; Farkas–Radó 1952. 712.; Fleisz 1998. 95.

¹⁶ MNL OL H 2. OHB 6095/e/1849.; Bakó 1942. 43.; Farkas–Radó 1952. 712.

¹⁷ MNL OL H 106-3/1849. jan.

¹⁸ Uo.

tása 1849. január 26-án indult meg. Láhner György ezredesnek mindezekben komoly érdemei voltak, és főleg neki köszönhető, hogy egy új hadiipari központ jött létre.¹⁹ Ő maga a szervezés mellett elsősorban a fegyver- és hadfelszerelés-gyártás ügyeivel foglalkozott. Ez volt a magyar önvédelmi küzdelem – és ezen belül Láhner – egyik legnagyobb teljesítménye az egész szabadságharc során. Közel egy hónap alatt az ország fegyvergyártó képességének döntő részét kitevő üzemek leszerelése, áttelepítése és újraindítása, mindez pedig januári télben, harci viszonyok között. A Váradon szokatlan nagyságú termelőegység, nagyszámú, mintegy ezer munkással és alkalmazottal, sok problémát okozott. A munkásokkal eleinte sok gondja volt a városnak is, Várad-Váralja városrész főbírója már február 6-án intézkedést kért ellenük, mivel „oly fokra hágott a gyárosok gorbaskodása, éjszakai tivornyázása, rendezavarása, hogy még a parancsnak sem engedelmeskednek és ellenszégülnek, mit tovább nem szenvedhetném.”²⁰ A munkások folyamatos panaszai a nagyvárad városi vezetőséghez is eljutottak, akik február 7-én reagáltak, de nem találják azokat egyáltalán megalapozottnak. Viszont, megígérik, hogy intézkednek, hogy a panasznak, amelynek most nincs alapja, a jövőben se lehessen.²¹

Február 5-én Nagyvárad előljárársága megküldi Hodossy Miklós kormánybiztosnak a katonai és tiszti szállások jegyzékét. Ebből kiderül,

hogy Láhner György részére a Zöldfa vendéglőben három szobát béreltek ki fűtés nélkül, havonta 36 pengőforintért, a fűtést is a vendéglő szolgáltatta, s annak árát külön felszámolták. A térparancsnokságot a Cziffra-házhoz tették. Egy tüzér főhadnagy és a számvevő részére Müller Ferenc házánál, illetve Gergely ezredesnek a Poynár-háznál adtak szállást.²²

Láhner és a fegyvergyár igazgatója, Rombauer Tivadar helyesen ismerte fel, hogy a nagyvárad fegyvergyár csak egy hadiipari hálózat központjaként tud igazán hatékony lenni, ezért igyekeztek kiépíteni a fegyvergyártás egész ipari termelői struktúráját. Ugyan a gyár teljesítményét folyamatosan leértékelték, mégis az átköltözés, berendezkedés és elindulás során kifejtett tevékenysége miatt Láhner Györgyöt az OHB 1849. február 15-én kelt rendelete alapján február 16-tól tábornokká (vezérőrnaggyá) léptetik elő.²³

Február vége fele napirendre került a gyár munkaterületének további bővítése is. Ebből az okból Lukács Dénes alezredes felveti Hodossynak a várad várban lévő templom átadását is azaz, hogy „mihelyst ezen hely átadatik, háromszor annyi lőszeret leendünk képesek kiállítani.”²⁴ A javaslat további sorsáról nincs adatunk, de a forrásokból ismeretes, hogy a templomot végül átadták és rövidesen itt is folyt a lőszergyártás. Másnap a nagyvárad

¹⁹ A nagyvárad fegyvergyárról ld. Bakó, 1942; Fleisz, 1998; Fleisz 2000; Fleisz 2024.

²⁰ H-106-4/1849. febr. f. 138.

²¹ Uo.

²² H-106-4/1849. febr.

²³ K, 1849. február 18. 32. sz. 1. A kinevezés időpontjáról eltérő adatokat közölnek, így Bona 2000. 173.: február 17. (16.)-ot, másol gyakran pedig tévesen és forrásmegjelölés nélkül azt találjuk: „1849. február 6-ától tábornokká nevezték ki.”

²⁴ H-106-4/1849. febr. f.414.

előjáróság közli, hogy Leitner Márton térparancsnokot Safrán Martonnál szállásolták el. Erre válaszul Rombauer Tivadar is újból felhossa, hogy szükségük van még további váradi szálláshelyekre is. A nagyváradi fegyvergyár február 23-án érte el a teljes kapacitást, tehát majdnem egy egész hónap kellett ehhez. Láhner György ez alatt végig irányította a munkát, felügyelte a termelést és minden fontos ügyben haladéktalanul intézkedett. Páratlan szervezőképessége már ebben az időszakban is gyakran segített a nehézségek kiküszöbölésében és folyamatos építkezésben.

Láhner március hónapban a váradi fegyvergyár általános irányításával és a hadiipari hálózat összehangolásával volt elfoglalva, de azért figyelemmel kísérte a lakhelye közelében történeteket is. A nagyváradi Zöldfa udvarában elszállásoltak néhány fogoly tisztet is, emiatt március elején Láhner erélyesen kérte Hodossytól „a rác foglyoknak tágasabb levegőjárta helyre való mielőbbi áttételét”. Felhívja a kormánybiztos figyelmét, hogy ha ezen foglyok továbbra is ott és a városban maradnak, tifuszt vagy egyéb ragályt okozhatnak, mert a kocsiszínbén, ahol laknak, borzalmas kosz van.²⁵ Az átirat eredményéről nincs tudomásunk, de a hónap végén Láhner közli Hodossyval, hogy a Várad-Újvárosban lévő Zöldfa vendéglőben nem akar tovább lakni, ezentúl szállása, az időközben Nagyváradra megérkezett nejével és gyermekével, a Várad-Olasziban lévő Lippert-féle házban lesz, ahol saját költségén fog lakni. Ennek földszinti két szobájába

teszi át az irodáját is, ez ügyben kéri Hodossyt, hogy intézkedjék.²⁶

Ebben a szakaszban, a fegyvergyár folyamatos bővítése és a hadügyi intézmények terjeszkedése egyaránt érintette a helyi püspökség és káptalan érdekeltségeit. A kevésbé érintett váradi káptalan levélben fordult Hodossyhoz a közteherviseléssel kapcsolatban.²⁷ A nagyváradi római katolikus püspökség ügye viszont nagyobb port kavart. Báró Bémer László, a szabadságharc ügyéért kiálló és emiatt később súlyos fogságra ítélt nagyváradi katolikus püspök panasszal fordult a Honvédelmi Bizottmányhoz, amelyben előadta, hogy Komlóssy Pál tüzér hadnagy hivatalos küldetésben megjelent nála a püspöki lakban és az összes szobát megtekintette azzal, hogy oda rövidesen katonai iskola fog telepedni, így a püspöknek más lakhelyet fognak kijelölni. Az emiatt felháborodott püspök levelére Kossuth indulatosan ír a nagyváradi katonai parancsnokságnak, állást foglalva a püspöki palota katonai célokra történő igénybevétele ellen, egyben elrendelte, hogy: „Ezen botrányos eljárás a honvédelmi bizottmány által általában rosszalattván, jelen rendelet vételével a katonai parancsnokság oda utasíttatik, miként a már nevezett tisztet e tárgyban további lépések tételétől a legszigorúbban tiltsa el, számon kérve tőle, hogy minő megbízás jogosította fel ezen tette elkövetésére, s oda utasítván a rendelkezőt, hogy jövőre ily nemű eljárásokat ne tegyen, – mindenesetre pedig a dolog miben

²⁵ Uo.

²⁶ Uo. Valószínűleg Lippert Mihály városi főbíró házáról van szó, a Kishíd (a mai Szent László híd elődje) mellett a 350. sz. alatt. Ld. BK, 1867. okt. 11.

²⁷ H-106-5/1849. márc.

létéről, a honvédelmi bizottmány haladéktalanul tudósíttassék”.²⁸

A hónap vége felé folytatódott a fegyvergyártás bővítése. Március 27-én az OHB rendeletet küld a pénzügyminisztériumnak a nagyváradi salétromsavgyár újbóli felállításáról, melynek igazgatójává Irinyi Jánost, segédjének pedig Jánosy Ferencet nevezik ki, egyben tudatják: mint ahogy az egész gyár, ők is Láhner tábornok felügyelete alatt fognak tevékenykedni, így a működéshez szükséges pénzmennyiséget is hozzá küldik.²⁹ Irinyi Kossuthal való későbbi levélváltásából azonban kiderül, hogy ugyan történtek még további intézkedések, az üzem végül sohasem kezdte meg működését. Az eredeti források nem ismerve számos helyen azt állítják, hogy „a szabadságharc idején Kossuth őt bízta meg az ágyúöntés és puskaporgyártás irányításával, mint elismert kémiai szakembert”, ennek azonban nincs valószínűsége.

Március utolsó napján az OHB felkéri báró Bémer László nagyváradi római katolikus püspököt, hogy vadaskertjét engedje át lőszergyártás céljára. A kérést azzal indokolták: „Minthogy röpöntő és egyéb lőszer készítési helyül egész Várad környékén egy oly alkalmas hely sem létezik, mint a Pecszenntmárton³⁰ és Várad közt levő vadaskert, mely méltóságod rendelkezése alatt áll, annál fogva, ismerve a kormány méltóságod hazafiságát, teljes bizalommal kéri fel méltóságodat, hogy ama vadaskertet tüzeri használatul átengedni szíveskedjék”.³¹ Bémer püs-

pök április 3-án kedvezően válaszolt az OHB március 31-i felszólítására, kárpótlás nélkül felajánlotta a vadaskertet, csak azt kérte, hogy a vadaskert egy kis részét kerítsék el a däm vadak részére, míg ellésük után elszállíthatók nem lesznek. Kérte még, hogy a hájói fürdőből szállítsák el az oda beszállásolt nagyszámú tölténykészítőt és tüzért, hogy a fürdőt a betegek használhassák, de ha ez nem lehetséges, akkor a megígért bért fizessék meg.³²

Az OHB köszönettel fogadta Bémer püspök levelét, s felkérte, keríttesse el a vadaskertjét az állam költségén, a tölténykészítők s tüzerek elszállítási kérelmével kapcsolatban pedig utasították Hodossy kormánybiztost, hogy „az illetők számára alkalmas helyről gondoskodjék, mi ha nem történhetné, a kért fürdői hasznóbér ki fog fizettetni”.³³ Végül az OHB nevében Nyáry Pál 1849. április 11-én utasítja Hodossyt, hogy „a hájói gyógyfürdőben tölténykészítéssel foglalkozó tüzerek elhelyezésére a premontrai szerzetesek Pecszenntmártonban lévő nagy épületüket foglalja le”.³⁴ A gyár terjeszkedése tovább folytatódott, s később április 26-ig az egész szentmártoni zárdát kiköltöztették és katonai laktanyává alakították.³⁵

Április hónapban a fegyvergyár működése nagyon dinamikusan alakult. Addigra a gyártás nagyrészt stabilizálódott, a „vidéki” gyárak is sorra elindították vagy fokozták termelésüket, a hadsereg sikerei pedig hozzájárul-

²⁸ OHB 1849: 3750.

²⁹ OHB 1849: 3834. KLÖM XIV.745.

³⁰ Ma Váradszentmárton, románul Sânmartin.

³¹ OHB 1849: 4065. KLÖM XIV.778.

³² OHB 1849: 5283. (A Püspökfürdő melletti Háj, egykor Hévíjó falu mai hivatalos neve: Haieu.)

³³ OHB 1849: 5283. KLÖM XIV. 832-833.

³⁴ H-106 -6 /1849. ápr.-máj. f. 81.

³⁵ Uo. f. 861.

tak ahhoz, hogy az alapanyag-utánpótlás viszonylag zavartalan legyen. Láhnernek folyamatosan intézkednie kellett, de sok segítséget kapott a munkatársaitól. A sokrétű lendületes aktivitás miatt Hodossy Miklós kormánybiztosnak rengeteg dolga akadt, a fegyverszállítások megszervezésén kívül is. Így Leitner Nándor várparancsnok április 4-én azzal fordult hozzá, hogy a vár árkaiban lévő vizet csak részben engedték le, emiatt az ott megmaradt víz bűzt árasztott, Láhnerre hivatkozva kérte a víz tökéletes leeresztését.³⁶ Lukács Dénes április 8-án írt levelében tájékoztatja Hodossyt, hogy: „Sikerült a főparancsnokságnak az ágyúöntőde körüli munkálatait annyira vinni, hogy a gépek elkészülének, a szükséges épület felállítására annyi a munkás-kéz, miszerint ezek pár nap múlva ezt felállítani képesek. Csak a szükséges 100 000 db. téglá kiszállítása hiányzik, ennek folytán kéretik tisztelt kormánybiztos Úr, szíveskedjék felszólítani e város polgárait, miszerint úgy önként díj nélkül – miszerint ezt a haza nagy köszönettel venné –, úgy pedig az illő díjért a felállítandó ágyúöntődéhez a szükségelt 300 szekér téglát kiszállítani pár nap alatt hazafiúi kötelességöknek tartásák, mert csak úgy fog e hon erős alapokon nyugodni, ha oly ágyúöntődével bírand, melyben naponta 12 újon öntött ágyú készülend el”³⁷ Hogy a város polgárait mennyire sikerült mozgósítani, arról nincs pontos adat, de arról igen, hogy a várad-velencei zsidó hitközség tízezer téglával járult hozzá, így elkészülhetett a különleges

épület.³⁸ A hónap végén, április 25-én Bémer László püspök ellenben panaszt emelt Kossuthnál Hodossy ellen a rekvirálások miatt. Sérelmezte, hogy ő ingyen átadta magtárát, mégis ilyen eljárást kell elszenvednie.³⁹

Áprilisban különösen előtérbe került a Nagyvárad környékén lévő malmoknak a termelésbe való bekapcsolása. 1849. április 16-án Rombauer Tivadar levelet intéz Hodossyhoz, amelyben leírja, hogy a csőfúrással eredetileg szánt malom végül az ágyúöntés és -fúrás számára lett lefoglalva, s mivel a csőkészlet még három hétre elég, emiatt a csőfúrás- és esztergályozás-műhely minél hamarabb kész kellene legyen. Kéri Hodossyt, hogy a peceszőllősi malmot, amelyet alkalmasnak talált, becsültesse fel és adja át számára.⁴⁰ Két nappal később Láhner is Hodossyhoz fordult a malom kijelölése ügyében. Ebből értesülünk, hogy az OHB éppen akkor tárgyalta azt a sarkalatos kérdést, hogy Nagyváradon és környékén állandó jelleggel egy teljes terjedelmű fegyvergyártást telepítsen. Ha így döntenek, akkor „a gyártási elhelyezkedés oly szélesen fog kiterjedni, miszerint igen hihetőleg a környékben lévő minden vízierő és vízépítmények az álladalom számára fognak lefoglaltatni”. Kéri, hogy intézkedjen a malom kijelölése ügyében. Még ugyanabban a levélben közli Hodossyval azt az értesülését is, hogy a szállósiek azt panaszolják, hogy Hájóban a püspökség birtokában lévő malom zsidó haszonbérelője (Steiner

³⁶ H-106 -6/1849. ápr.–máj. f. 14.

³⁷ H-106 -6/1849. ápr.–máj. f. 165.

³⁸ Telepy-Hutyra, 1997. 63. Az ágyúgyárnak, amely a váradszentmártoni malom mellett volt, sokáig álltak a falai, de az 1950-es években már nyoma sem volt

³⁹ OHB1849: 6172.

⁴⁰ H-106 -6/1849. ápr.–május. f. 692.

Lipót) 500 aranyat fizetett, hogy az ő malmát válasszák ki. Láhner emiatt kérte Hodossyt, hogy jelöljön ki egy bizottságot a malmok megvizsgálása érdekében, illetve kérésse maga elé a szőlősi elöljárót és a püspöki haszonbérlet, hogy tisztázzák a helyzetet.⁴¹ Hodossy válaszában kifejti, hogy a szőlősi malom kisajátítása számos gondba ütközik, illetve hogy a püspök hájói malma könnyebben átvehető. Azt is vállalja, hogy a vizsgálóbizottságba személyeket javasoljon, illetve hogy behívhatja a két a malomügyben érdekelt felet.⁴² A Láhner elnöklete alatt a Lukács Dénes alezredesből, egy Hodossy által küldött mérnökből és Vidáts István gépészből álló bizottság megvizsgálta a Rombauer által kiszemelt szőlősi és a Hodossy által javasolt püspökségi hájói malmot. Tapasztalataikról Láhner április 19-én számolt be Hodossynak. A hájói malomnak azt az előnyt találták, hogy közel lévén a hőforráshoz, ott a Pece meleg vize sohasem fagy be, így a termelés folyamatossága biztosított. A szőlősi malom esetében kiderült, hogy nem a szőlősiak tulajdona, hanem az is az egyházé, így nem okozhat nagy gondot a kisajátítása, s jóval több előnyt találtak. A vize elég bő, esése elég erős, épülete tágas, melléképületei pedig több műhely befogadására alkalmasak, elhelyezkedése pedig biztosítja a munkások megfelelő elszállásolását is. Kétségeik voltak viszont azzal kapcsolatban, amit a helyiek váltig állítottak, mert számukra köztudott volt, hogy a Pece-patak ott sem fagy be sohasem. Ezek után a bizottság nyilvánvalóan a szőlősi malom kisajátítását javasolta a

fegyvergyártás részére.⁴³ Április 22-én Rombauer felszólította Hodossyt, hogy intézkedjék a szőlősi malom átvételéről és átadásáról, mert már sürgős lenne.⁴⁴ Az ügy haladhatott, mert két nap múlva Rombauer már szekereket kér Hodossytól a szőlősi malomhoz. Április 26-án készül el a részletes kimutatás a szőlősi egyházi malom és a hozzá tartozó épületek tanúk előtti átvételéről. Az értékét ezüstpénzben összesen 5866 forintra becsülték.⁴⁵ A szőlősi malom tehát készen állt, hogy agyúöntés és fúrás részére biztosítja a megfelelő vízi hajtóerőt.

1849 májusában Nagyvárad már valódi hadszertelep lett és egy valószínű táborhoz hasonlított. Nemcsak a város és közvetlen környéke, de az egész megye is túl volt tömve. A gyártáshoz szükséges mind több mesterember mellett nagyszámban érkeztek ide szerencsét próbálók, később pedig menekültek is. A város útjai a megsokottnál sokkal nagyobb forgalom miatt teljesen elhasználódnak, lényegesen lassítva ezzel a növekvő szállításokat.

A nagyváradai agyúüzemekhez kötődik az a fontos és érdekes epizód is, amely szerint a székelyföldi agyúgyártás megteremtésének legendás alakja, Gábor Áron 1849 májusában kért engedélyt, hogy a váradai fegyvergyárban a röppentyűk készítését tanulmányozza. Kétszer is bizalmatlanul fogadták, sőt Mózer Károly százados május 15-én Láhner Györgyhez írt levelében egyenesen nem javasolta Gábor Áron beavatását a hadiröppentyűk gyártásának technológiájába, amit a vezérőr-

⁴¹ Uo. f.761-762.

⁴² Uo. f. 677-679.

⁴³ Uo. f. 772.

⁴⁴ Uo. f. 807.

⁴⁵ Uo. f. 120.

nagy elfogadott. Csak Kossuth erélyes közbelépésére fogadták és avatták be a gyártásba. Az már pedig a sors fintora, hogy Gábor Áron nevét háromszéki sikeres fellépésével az ágyúgyártás vezető személyiségeként tartják számon, Mózer (Moser) József és a nagyváradi fegyvergyár összehasonlíthatatlanul nagyobb általános hozzájárulása pedig már rég feledésbe merült.

A nagyváradi fegyvergyár tehát már elérte a legmagasabb teljesítményét, amikor Buda bevétele 1849. május 21-én ismét sorsdöntő változást hozott.

3. A fegyvergyártás irányítója a fegyverletételig

Buda visszavétele után Láhner és a fegyvergyár nagyobb része május végén és június elején visszakerült Pestre, de ez nem bizonyult jó lépésnek. A nagyváradi termelés lecsökkent, de Pesten a fegyvergyárat már nem sikerült teljesen beindítani, így Láhner járja az országot és tovább gondoskodik a folyamatos fegyverellátásról. Bár 1849. május 26-val a magyar állami országos fegyvergyár befejezte Nagyváradon a teljeskörű működését, a Sebes-Körös parti város továbbra is a hadiipar egyik fontos központja maradt. A magyar állami országos fegyvergyár nagyváradi időszakának sikerességét az is mutatja, hogy Láhner 1849. június 5-én Görgei felterjeszti Kossuthnál a 2. osztályú érdemjellel való kitüntetésre is.

Az orosz beavatkozás és előretörés miatt rövidesen fokozottan napirendre került a váradi hadiüzemek megmentése és teljes áttelepítése. Kossuth a hadügyminisztériummal együtt végleg döntött és elhatározta Várad ki-

ürítését. Végül azt az utasítást adták Láhnernek, hogy ha mégis költözni kell, ne Szegedre, hanem Aradra költöztesse a fegyvergyárat, addig is figyeljék az erdélyi katonai helyzetet.⁴⁶ A Nagyváradon maradt anyagokat ezalatt Láhner folyamatosan csomagoltatja, július 4-én már szállításra készen áll minden hadianyag, azonban a városban hirtelen kitört a pánik. A hevívásár alkalmával nagyszámú szekér érkezett Váradra, viszont Hodossy és Thurzó alispán mégsem tudtak megfelelő mennyiségű szekeret szerezni Láhner számára, mivel váratlanul elterjedt az a rémhír, hogy a kozákok már Váradon vannak! A vásáros nép megriadt, ki erre, ki arra akart menekülni. A megfutamodó tömeg magát Láhner is majdnem elgázolta, aki látva a nagyméretű ijedséget, igyekezett megnyugtani a lakosságot. Közbelépésére csökkent az izgalom, de hogy megnyugtassa őket, néhány embert felküldött a várostoronyba, győződjenek meg: valóban megjöttek-e a kozákok? A felküldött emberek lekiabáltak a toronyról a tömegnek, hogy ők bizony sehol sem látnak kozákokat. Erre a nyugalom helyreállt.⁴⁷ Láhner lényegében megint egyedül maradt a rengeteg problémával, akár csak a téli költözés és beindulás alkalmával, mivel Rombauernek már előre kellett mennie, hogy intézze az Aradra érkező műhelyek elhelyezését és elindítását. Láhner is már indult volna Szegedre, hogy a gyár oda érkező részeit rendezze, azonban a váradi zűrzavar és tanácstalanság késleltették elutazását.

⁴⁶ H 75 1849: 31652. sz. KLÖM XV. 624.

⁴⁷ Bakó, 1942. 89.

A necpáli emlékoszlop

A nyári időszakban Láhner tovább folytatta szervezői, irányítói és vezetői tevékenységét, így Komáromban újabb fegyvergyárat szervezett. A szabadságharcot lezáró fegyverletétel idején is a fegyvergyár élén állt. Nem mindennapi képességeinek köszönhető, hogy a honvédsereg felszereltsége napról napra javult, tüzérsége korszerű volt, általában volt elegendő lőszer. Főként e rendkívüli eredményei miatt kellett bűnhődnie, az aradi Hadbíróóság kötél általi halálra ítélte. A szemtanúk szerint az aradi várbörtönben utolsó estéjén feleségét fogadta, majd fuvolázott, a *Lammermoori Lucia* című operából a haldokló Edgár búcsúáriáját játszotta. 1849. október 6-án az akasztásra elítéltek közül harmadiknak végzett vele a hóhér. A kivégzés előtti utolsó mondata a legenda szerint ez volt: „Krisztus keresztje és a bitófa oly rokon! És az isteni áldozat mellett oly törpe az én áldo-

Egykori sírhelye Mácsán

zatom!”⁴⁸ Holtteste sokáig Csernovics Péter temesi főispán mácsai⁴⁹ birtokán, Damjanich János mellett nyugodott, míg 1974-ben végleges helyére, az aradi emlékoszlop kriptájába került, ahol ma is található.

4. Emlékezete és jelentősége

Az aradi vértanúkra az egész világon, ahol magyarok élnek, emlékeznek, számtalan közös emlékhely van.⁵⁰ Személyesen Láhner Györgyre vonatkozóan viszont elmondható, hogy ő egyike azoknak az aradi vértanúknak, akiknek a kultusza a legkevésbé elterjedt. Az évek során azért néhány emléket állítottak neki. Születési helyén,

⁴⁸ Ezeket a megható szavakat folyamatosan említik, anélkül, hogy pontos forrását valahol is megjelölnék.

⁴⁹ Ma Macea, Arad megye.

⁵⁰ Ld. Ujj, 2024.

Necpálon az aradi gyásznap félévszázados évfordulója alkalmából Juszt György főispán kastélyának parkjában tiszteletére emlékoszlopot állítottak. Az impozáns obeliszket Gerenday Béla szobrász készítette és a tábornok bronz dombormű arcképe díszíti.⁵¹

Nagyváradon, ahova tevékenységének jelentős része kötődik, sokáig utca viselte a nevét, azonban jelenleg ez a semmitmondó MIMOZEI (Mimóza) utca nevet viseli.⁵² Működésének fő helyszínén, a nagyváradi várban semmi sem őrzi emlékét, hasonlóan a többi hozzá kötődő nagyváradi helyszínhez. A városban 1990 óta évente szép megemlékezéseket szerveznek az aradi vértanúk tiszteletére, de külön Láhner Györgyre nem emlékeznek.

Aradi kivégzése helyén sincs részére külön emlékhely vagy megemlékezés. Természetesen a városbeli impozáns Szabadság-szobor az ő emlékét is őrzi, annál is inkább, mert a szobor talapzatán elhelyezett bronz domborművek között az ő arcmása is megtalálható. Ugyanakkor, mint említettem, 1974 óta hamvai is Aradon vannak, a vértanú tábornokok emlékműve talapzatába helyezve.

Magyarországon, Budapesten és sok más településen utcanév őrzi a nevét,

Dombormű az aradi Szabadság-szobron (1890)

de ebből is a legkevesebb az összes aradi vértanú közül. Budapesten két mellszobra is áll, és persze az aradi vértanúkról készült közös emlékműveken rendre helyet kap.

Összefoglalva Láhner György tevékenységét, megállapítható, hogy 1848 őszétől fontos szerepet játszott a szabadságharc hadiiparának megszilárdításában és fejlesztésében. 1849 januárjában részt vállalt a pesti fegyvergyár Nagyváradra való költöztetésében, neki köszönhető a gyár berendezkedése, elindítása és működtetése. A nagyváradi fegyvergyár és Láhner hozzáértő működése nélkül nem lehetett volna szabadságharc. Ez a nemzet helytállásának méltó példája, hiszen semmilyen komoly előzmény nélkül, három hét alatt a fegyvergyár megtelepül Váradon, a gyártás elkezdődik, majd termelőképességét május végéig folyamatosan fokozza. 1849 nyarán, visszatérve Pestre, Láhner próbálja biztosítani a hadianyagellátást, és végig kitart a szabadságharc mellett. Nehéz kö-

⁵¹ Leleplezéséről ld. *Láhner tábornok emléke*. PH, 21. (1899) 285. 1899. okt. 14. 9., illetve *Láhner György emlékoszlopa Necpálon*. VU, 1899. okt. 29. 741.

⁵² Láhnernek a váradai köztudatból való kiesését némileg az is jelzi, hogy a lelkes váradai helytörténész, Kordics Imre az 1940–1944 közötti jelentősebb nagyváradi utcanevekről írt könyvében egyszerűen kifelejtí. Ld. Kordics, 2018. Ezt annak ellenére teszi, hogy előzőleg 2009-ban megjelent Váradon egy másik kötet a nagyváradi magyar utcanevekről, ahol Láhner Györgyöt említik. Ld. Nagy J. B., 2009.

rülmények közt is eredményesen, nagy szorgalommal és lelkiismeretességgel látta el feladatát. Közmegebecsülésnek örvendett és nélkülözhetetlen ember volt, a magánéletben pedig példás és szeretetreméltó családapa. Elítélése egyértelműen a magas színvonalú szervező és irányító munkájának, valamint bátor kiállásának a következménye. Láhner Györgyöt méltatni jobban, mint Kossuth Lajos, kevésbé lehet, hiszen ő még sok év elteltével is kifejezte nagyra értékelését, amikor az egyik levelében a következőket írta: „Helyünket sokan betöltöttük embersegesen, de mindannyiunk közt csak három ember volt, aki helyét oly bá-

mulatos sikerrel töltötte be, hogy azt hasonló sikerrel lehetetlen lett volna más által betölteni. E három ember: Láhner tábornok, Lukács honvédezerdes és Duschek Ferenc volt.”⁵³

Láhner György példaértékű helytállására és áldozatvállalására minden magyarnak emlékezni kellene, a nagyváradiaknak pedig különösen. Mártírhalála óta több mint 175 év elteltével ideje lenne Láhner Györgynek is megfelelő emléket állítani a Körös-parti városban.

⁵³ Kossuth Lajos levele Simonyi Ernőhöz. Turin, 1872. nov. 26. KLÖM VIII. 444.

Rövidítések jegyzéke

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Országos Levéltára (OL)

H2. OHB – Az Országos Honvédelmi Bizottmány Iratai, Kormányzóelnökség iratai 1848–1849. Általános iratok.

H 75 – MNL OL Hadügyminisztérium. Általános iratok.

H 106 – Hodossy Miklós kormánybiztos.

Nyomtatott források

KLÖM VIII. – Kossuth Lajos összes munkái. VIII. köt. Kossuth Lajos iratai. S. a. r. Kossuth Ferenc. Bp., 1900.

KLÖM XIV. – Kossuth Lajos Összes Munkái. XIV. kötet. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. II. rész. S.a.r.: Barta István. Bp., 1953.

KLÖM XV. – Kossuth Lajos Összes Munkái. XV. kötet. Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai. I. rész. S.a.r.: Barta István. Bp., 1955.

Szakirodalom

Bakó 1942. – Bakó Imre: *A magyar állami „országos fegyvergyár” működése 1848–49-ben.* (Bölcsészdoktori értekezés). Bp., 1942.

Bona 2000. – Bona Gábor: *Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban.* (Harmadik átdolgozott, javított kiadás). Bp., 2000.

Borus 1998. Borus József: *A szabadságharc hadiipara.* Új Forrás, 30. (1998) 6. sz. 1998. június; 94–101. o.

- Csorba 1989. – Csorba László: *A tizenhárom aradi vértanú*. Bp., 1989.
- Farkas–Radó 1952. – Farkas Lajos – Radó Géza: *Kossuth és a szabadságharc hadiipara*. Századok, 86. évf. 3-4. sz., Bp., 1952.
- Fleisz 1998. – Fleisz János: *Nagyvárad a szabadságharc hadiiparának központja (1849 január 26. – 1849 május 26)*. In: *A szabadság Debrecenbe költözött. Tanulmányok 1848–49 történetéhez*. Szerk.: Takács Péter. Debrecen, 1998. 93–110. o. (Erdélytörténeti Könyvek 2.).
- Fleisz 2000. – Fleisz János: *Az országos fegyvergyár áttelepítése és működésének kezdete Nagyváradon – 1849. január*. In: *A szabadságharc zászlaja alatt. Az 1848–1849-es forradalom a Partiumban és a Bánságban*. Szerk.: Dukrét Géza. Nagyvárad, 2000. 21–35. o. (Partiumi füzetek 13.).
- Fleisz 2024. – Fleisz János: *Láhner György szerepe a nagyváradai fegyvergyár elindításában és működésében*. In: *Új Nézőpont*. X. évf. 3-4. sz. 14-30. o.
- F. Kiss 1987. – F. Kiss Erzsébet: *Az 1848–1849-es magyar minisztériumok*. Bp., 1987. (Magyar Országos Levéltár kiadványai, III. Hatóság- és hivaltörténet 7.).
- Gelich 1882–1889. – Gelich Rikárd: *Magyarország függetlenségi harca 1848–1849-ben*. I–III. köt. Bp., 1882–1889.
- Katona 2003. – Katona Tamás: *Az aradi vértanúk*. 4., átdolgozott kiadás. Bp., 2003.
- Kedves 2007. – Kedves Gyula: *Láhner György*. In: *Vértanúk könyve. A magyar forradalom és szabadságharc mártírjai 1848–1854*. Szerk.: Hermann Róbert. Bp., 2007. 63–69. o.
- Kenyeres 1997. – Kenyeres Dénes: *Láhner György honvéd tábornok rövid életrajza és kitüntetései*. Bolyai Szemle, 2. (1997) 3. sz. 130–134. o.
- Kenyeres 2017 – Kenyeres Dénes: *1848/49-es magyar szabadságharc tábormozgásainak, törzstiszteinek sorsa, hőstettei és kitüntetései*. Kecskemét, 2017.
- Kordics, 2014. – Kordics Imre: *Nagyvárad jelentősebb utcanevei 1940–1944 között*. Partiumi füzetek 81. Nagyvárad, 2014.
- Kovács 1974. – Kovács József: *Teleki Sándor visszaemlékezései az aradi vértanúk kivégzéséről*, Századok, 1974. V-VI. sz.
- Márki 1884. – Márki Sándor: *Magyar Pantheon. A magyar történelem, művészet és irodalom 150 kimagasló alakja képekben és rövid életrajzokban fölűntetve*. Pozsony, 1884.
- Merényi-Metzger 2010a. – Merényi-Metzger Gábor: *Az aradi vértanúk anyakönyvi bejegyzései*. Bp., 2010.
- Merényi-Metzger 2010b. – Merényi-Metzger Gábor: *Az „aradi vértanúk” keresztelési anyakönyvi bejegyzései*. Századok, 144. (2010) 1. sz. 99–123. o.
- Nagy J. B., 2009. – Nagy József Barna: *Várad lelke. Nagyváradai magyar utcanevek*. Nagyvárad, 2009.
- Rainer 2001. – Rainer Pál: *A vértanúk családjairól és rokonságukról*. In: *Tanulmányok az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulója alkalmából. A Veszprémben 1998. március 20-án megtartott emlékülés előadásai*. Szerk.: Márkusné Vörös Hajnalka. Veszprém, 2001. 139-154. o.
- Rácz 2004. – Rácz Attila: *A Magyar Állami Országos Fegyvergyár termelése 1848 márciusától 1849 áprilisáig*. Fons, 11. (2004) 1. sz. 3–38. o.
- Rosner 2000. – Rosner Zsolt: *Láhner György, az elfeledett aradi vértanú*. Vigilia, 65. (2000) 10. sz. 787–791. o.

- Schweng 1898. – Schweng József: *Történelmi apróságok: Láhner György születése.* Századok, 32. (1898) 6. sz.
- Telepy–Hutyra, 1997. – Telepy Marcell és Hutyra G. Zoltán: *A szentmártoni tanya, rendház, kastély, templom és község, valamint a Félixfürdő története.* Nagyvárad, 1997.
- Ujj 2024. – Ujj János: *Az aradi vértanúk emlékezete a világban.* Arad, 2024.
- Varga 1890. Varga Ottó: *Aradi vértanúk albuma.* Bp., 1890.

Sajtóforrások

- BK *Budapesti Közlöny*
K *Közlöny*
PH *Pesti Hírlap*
VU *Vasárnapi Ujság*

Góliát